

SÖYLENCELERİN KADIN SAVAŞÇILARI

AMAZONLAR

G ö k h a n T o k

Eski Yunan söylencelerinde Amazon adı verilen kadın savaşçılar var. Tarihin babası olarak adlandırılan Herodot'tan başlayarak birçok antik çağ yazarı onlardan kesin bir dille söz ediyor, öykülerini anlatıyor. Oysa günümüze dek gelebilmiş tarihi eserler arasında Amazonları anlatan hiçbir şey yok. Bugün elimizde bazı söylencelerden başka Amazonların yaşadığını gösteren hiçbir iz bulunmuyor. Peki ama kimdi Amazonlar? Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu'da onlar da bir iz bırakmış mıydı? Yoksa yalnızca söylencelerde mi var olmuşlardı?

Amazonlar hakkında en geniş bilgiyi haklarında anlatılan öykülerden biliyoruz. Bir rivayete göre Libya'da, başkasına göreyse Kafkasya'da ortaya çıkmıştı Amazonlar. Ne var ki öykülerin geçtiği asıl yer Anadolu'dur. Anadolu Amazonlarının erken tarihi, neredeyse yaşadıkları söylenen bölgelerin tarihi kadar karanlıktır. Bir söylenceye göre soyları, zalimlikleri yüzünden tahttan indirilen iki İskit prensesi Scolopotos ve Hylinos ile başladı. Bu iki prenses, aileleri, takipçileri ve takipçilerinin aileleriyle birlikte yurtlarından ayrılarak Kafkasların eteklerinde bir devlet kurdular. Yeni bir ülke arayışındaki tüm göçebe kavimler gibi önceleri öldürdüler ve yağmaladılar. Fakat ele geçirilen halklar öç almak için gizlice silahlandılar. Bunu izleyen ayaklanmada İskit efendilerini yenmeyi başardılar. İskitlerin bütün erkekleri öldürüldü. İskitlerde savaş eğitimi kadın erkek ayrımı yapılmadan herkese verilirdi. Savaş eğitimi almış olan İskit kadınları kaçmayı başardılar. Peşlerinden gönderilmiş bir birliği de yenmeyi başarmış, takipçilerinden kurtulmuşlardı.

Erkekleri olmayan ve eskiden hükmettikleri insanlar tarafından esir edilmenin aşağılayıcılığına katlanmayı reddeden kadınlar Meotis Gölü (Azak Denizi) bölgesinde tamamen kadınlardan oluşan bir devlet kurdular. Biri devlet işlerini biri de orduyu yönetecek iki kraliçe seçtiler. Güçlü bir ordu oluşturduktan sonra savaşçılıklarını denemek üzere savunmayı bırakıp saldırıya geçtiler. Buna rağmen başarılı olmaktan uzaktılar; nüfuslarının artmaması onlar için bir dezavantajdı. Yeni kazandıkları özgürlükle evliliğin kölelik olduğuna inandıkları halde soylarının tükenmesi tehlikesi, yakın topluluklarla anlaşma yapmalarını gerektirdi. Bu geçici birlikteliklerden doğan erkek bebekler babalarına geri verildi; kızlarsa yaya ve at üzerinde dövüşebilmek üzere çocukluktan itibaren eğitim gördüler.

Başlangıçta genç kabile Don Nehri kıyısında yaşardı. Nehrin adı da ordu kraliçesi olan Lysippe'nin oğlu Tanais'ten gelir. Tanais savaşa olan tutkusu ve evliliğe değer vermeyişi yüzünden Afrodit'i kızdırır ve annesine aşık olmakla cezalandırılır. Tanais encest

ilişkiye girmektense kendisini nehre atıp boğar. Nehir o günden sonra onun adıyla anılır. Lysippe, Amazonları Anadolu'ya getiren kraliçedir. Onun zamanında Amazonlar Karadeniz'e geldi ve güney kıyısına yerleşmeye, krallıklarının batı sınırını belirlemek için ormanların arasında bir kent kurmaya karar verdiler. Bu kente kraliçelerinden birinin adını verdiler: Sinope. Hakimiyetlerini Kolkhis'e (Eskiden Karadeniz'le Kafkasya'nın güneyi arasındaki bölgeye verilen ad) kadar genişlettiler. Bölgedeki dağlara Amazon Dağları'ndaki derelerin birleşmesiyle oluşan geniş ve kısa bir nehir olan ve Karadeniz'e dökülen Thermodon Nehri'nin ağzındaki güzel bir burnun üzerine başkentleri Themiserya'yı (Bugünkü Terme) kurdular.

Amazon savaşçıların en mağrurları barışta kendilerini avlanmaya ve savaş talimlerine verirdi. Bununla birlikte Anadolu Amazonları'nın tarımla da uğraştıkları sanılıyor. Savaşçılar her yıl iki aylarını çocuk sahibi olmaya ayırırlardı. Yalnızca savaşta adam öldürenlerin çiftleşmesine izin vardı.

Başarılı olan savaşçılar kendilerini komşuları Gargarianlardan ayıran dağa gider, bekarlıklarının özgürlüğünü simgeleyen kemerlerini çıkarırlardı. Bir Amazon hamile kaldığında eve dönerdi. Doğan kızlar Amazonlarla kalır, savaşçı olarak yetiştirilirlerdi. Oğlan çocuklar Gargarianlara geri verilir.

Gargarianlarla geçirilen ya da tarımla uğraşılacak birkaç ayın dışında Amazon ülkesi bir ordu devleti görünümündeydi. Ekonomik, politik ve sosyal yapılanmalar savaş temelliydi. Savaşa giden ordu, gençliklerinin en seçkin dönemindeki savaşçıları kapsardı. Bu savaşçıların ata binmedeki üstünlükleri anlatılırdı hep. Çıplak ata biner, çoğunlukla sadece yular kullanırlardı. Bir rivayete göre Anadolu'ya biniciliği ilk onlar tanıtmıştı. Savaşlarda hızlı ve yenilmez olmalarını ata bu denli hakim olmalarına borçluydular. Bir Amazon daha küçük yaşta, erkeklerin egemen olduğu bir toplumla alay etmeyi öğrenirdi. Amazonların savaşçı yetenekleri üst düzeydeydi. Okçulukları çok başarılıydı. Kalkanlar ve zırhlar oklarına karşı korunmaya yetmiyordu. Kargılar ve "bigennis" denilen çift ağızlı baltalarıyla savaşlarda çevrelerine dehşet saçarlardı. Darbelerden korunmak içinse ana tanrıçanın simgelerinden biri olan Ay biçimli kalkanlar kullanırlardı.

Amazonlar yüzyıllar boyunca Karadeniz'deki üslerinden çok uzaklara akınlar düzenlediler. Kraliçeler, Efes ve Thiba gibi kentler kurdular. Üç kraliçe tarafından yönetilen (Marpesia, Lampado, Hippo) üç kabile batıda Trakya'ya, doğudaysa Suriye'ye yöneldi. Başkentleri Themiserya'da savaş ganimetlerinin artmasıyla Artemis'in ilkel bir versiyonu için tapınaklar inşa edildi ve onuruna festivaller düzenlendi.

Yunanlı coğrafyacı Strabon da Amazonlardan bahsedenler arasındadır. "...Bazıları, isimleri Alazonlar, diğerleri Amazonlar olarak ve Alybe'den sözcüğünü Alope'den ya da Alobe'den şeklinde okuyarak ve Borysthens Irmağı ötesindeki İskitlere 'Alazonlar' ve aynı zamanda 'Kallipidler' ve daha başka isimler vererek -ki bu isimler Herodot, Hellanikos ve Eudoksos tarafından bize zorla kabul ettirilmiş ve Amazonları Kyme yakınında Mysia, Karia, ve Lidya arasına yerleştirmek suretiyle, ki bu, Kyme'li Ephoros'un

Herkül'ün başarması gereken işler arasında Amazon Kraliçesi Hippolyta'nın kemerini çalmak da bulunuyordu. Yukarıdaki kompozisyonda Herkül'ün Amazonlarla olan mücadelesi betimlenmiştir.

da fikridir, tarihi metni değiştirmişlerdir. Ephoros'un bu görüşü mantıksız olmayabilir; çünkü onlar vaktiyle Amazonlar tarafından, sonradan Aioller ve İyonlar tarafından yerleşmiş olan ülkeyi kastetmiş olabilirler ve söylediğine göre isimlerini Amazonların vermiş olduğu belirli kentler vardır: Ephessos, Smyrna, Kyme ve Myrina gibi..."

Amazonların Anadolu'daki yaşantılarını bize anlatanlardan ikisinin adı Halikarnas'la ilişkilidir. Bunlardan ilki Halikarnas'lı Herodot'tur. Tarihin babası olarak anılan ve sonradan Strabon'un da Amazonlardan söz ederken atıfta bulunduğu Herodot, onların öyküsünden ilk bahsedenlerdendir. "Amazonların, ki İskitler bunlara oirpata derler, Yunanca karşılığı erkek öldürenler demektir" der yazdığı tarihte. Onlara savaş açan Yunanlılar, diye anlatır, Thermodon savaşını kazandıktan sonra canlı olarak yakaladıkları Amazonları üç gemiye doldurup denize açıldılar. Amazonlar açık

denizde erkeklerin üzerine atılıp onları döve döve öldürdüler. Ama bir gemi nasıl yönetilir bilmiyorlardı, dümen nasıl tutulur, yelken nasıl kullanılır haberleri yoktu. Erkekleri öldürdükten sonra, rüzgârın ve dalganın önüne katılmışlar, Dik Bayır denen yere varmışlardı. Amazonlar burada karaya çıktılar, çevrede otlayan atlara rastlayınca bunların üzerine atladılar ve İskit topraklarını yağmalamaya başladılar. İskitler başlarına gelene bir anlam veremiyorlardı. Bunların ne dillerini anlıyor, ne giyinişlerini tanıyor, ne de kim olduklarını biliyorlardı. Amazonların saldırıları karşısında şaşırıp kalmışlardı; bunları genç ve zorlu erkekler sanyıyorlardı. Savaş alanında kalan ölüleri görünce daha da şaşırdılar, bunlar genç erkekler değil, kadınlardı. Bir daha ne olursa olsun onları öldürmemeye karar verdiler. Bakacaklar, görünüşte bunlar kaç kişidir, aralarından o kadar sayıda genç delikanlı ayıracaklar, karşılıklarını onları çıkaracaklardı. Bu gençler kamplarını Amazonların kampının yanına kurup davranışlarını onlara göre ayar-

Akhilleus'u Troya Savaşı sırasında bir Amazonla dövüşürken gösteren vazo.

layacaklardı. Eğer kadınlar üstlerine yürürlerse savaşmayıp arayı biraz açmakla yetineceklerdi. Sonra onlar durunca bunlar da duracak ve kamplarına geri döneceklerdi. İskitler böyle düşünmüşlerdi; çünkü bu kadınlardan çocukları olsun istiyorlardı. Delikanlılar aldıkları emirleri yerine getirdiler. Amazonlar onların kendilerine zararları dokunmayacağını anladıklarında onlara aldırılmaz oldular... Öğle vakti olunca Amazonlar birer ikişer çevreye dağılır, doğal gereksinimlerini karşılarlardı. Bunu gören İskitlerden birisi kızlardan biriyle birlikte oldu. Kız da buna karşı koymamıştı. Bunu izleyen günlerde İskit gençleriyle Amazonlar daha da yakınlaştılar; kamplarını birleştirip beraber yaşadılar. Amazonlar İskitlerin dilini konuşmaya başlayınca gençleri kendileriyle birlikte gelmeye ikna ettiler. Birlikte Tanais Nehri'ni geçip yeni topraklara yerleştiler.

Amazonlardan söz eden bir diğer isim de Halikarnas Balıkcısı'dır. Ege'de bulunan birçok kentin Amazonlar tarafından kurulduğunu anlatır: "Anadolu anaerki bir sistemle idare edilirken büyük ana tanrıça Kibele'ye tapılırdı. Kibele bir ay tanrıçasıydı. Kızlığı, kadınlığı ve analığı temsil ettiği için doğan ay, dolunay ve azalan ay olarak gösterilirdi, yani üçlek bir yapıdaydı. Ana tanrıçanın birçok adı vardı. Bunlar arasında İzmir adının kökü bakımından 'Marian', 'Mirin', 'Aymari', ve 'Mariyamne' adları önemlidir. Bu adların sonuncusu Suriye'ye vardığında Merem'e, batıya ulaştığındaysa Marian'a dönüşür"... Şimdi gelelim eski bir efsaneye: Mirin adlı bir Amazon kraliçesi, Kuzey Ege kıyılarında 'Serne' adında bir kenti zapteder, erkeklerin tümünü kılıçtan geçirir; kadın ve çocuklarıysa köle olarak tutar. Kraliçe onlar için kendi adını taşıyan, Mirin kentini kurar. Mirin, aynı zamanda Kyme, Priene ve Pitane, Lesbos Adası'nda da Mitilin (Midilli) kentlerini kurar. Bir gün adaya giderken fırtına kopar. Ana tanrıça Kibele filoyu korur ve Semadirek Adası'na götürür. Kraliçe Mirin o güne dek kimsenin oturmadığı adada Ki-

bele'ye saygı ve şükranlarını anlatmak için bir tapınak kurar. Buradan da anlaşılıyor ki Kraliçe Mirin, Tanrıça Mirin'in bir rahibesiydi.

Amazonlarla ilgili söylenceleri bir kenara bırakırsak geriye fazla bir şey kalmıyor aslında. Tarihte gelmiş geçmiş bütün halkların geçmişine bakıldığında, söylencelerin yanında gerçek olan olayların tarihinin de anlatıldığını görüyoruz. Amazonlardaysa bu ayrım neredeyse yok denecek gibi. Anadolu'dan geçen bütün halklar Amazonların izini -eğer vardıysa- çoktan örtmüşler. Peki o halde Amazonların gerçekliğiyle ilgili soruları yanıtlamaya nereden başlamak gerek? Onların yalnızca söylenceden ibaret olduklarını söylemek ne denli zorsa gerçekten yaşadıklarını söylemek de aynı şekilde zor. Bugüne dek bu konuda ortaya atılmış birkaç temel görüş var. Bunların hepsi de Amazonların öyküsünün, günümüzdeki halini alıncaya dek

çeşitli söylencelerle beslendiğini ortaya koyuyor. Birinci görüş, Amazonların, erkeklerin yanında yardımcı olarak savaşa giren kadınlardan türediği yolunda. İkinci görüş Yunan kolonilerine saldıran tamamen tıraşlı yabancıların kadınlar olarak yorumlanmasıyla ilgilidir. İlk görüşü ortaya atan Bizans tarihçisi Caesarea'lı Procopius, düşüncesini şöyle dile getirir: "Sabiri diye çağrılan Hunlar, diğer bazı Hun kabileleri gibi o bölgede (Kafkasya'da) yaşarlar ve Amazonların aslında burada ortaya çıktıklarını ve sonradan Thermodon Nehri'nin üzerinde şu anda Amisos kentinin bulunduğu, Themiserya yakınlarında kamp kurduklarını söylerler. Fakat bugün Kafkas bölgesi civarında Strabon ve diğerlerince haklarında çok yazılmış olmasına rağmen Amazonlarla ilgili ne korunmuş tek bir hatıra ne de onlarla ilişkili bir isim vardır. Erkeklerin özelliklerini taşıyan bir kadın ırkının asla var olmadığını ve insan doğasının kabul edilmiş gerçeğinin Kafkas Dağları'nda bir istisna oluşturmadığını savunan tez daha akla yakın görünüyor. Fakat gerçek, bu bölgelerdeki kavimlerin kadınlarıyla

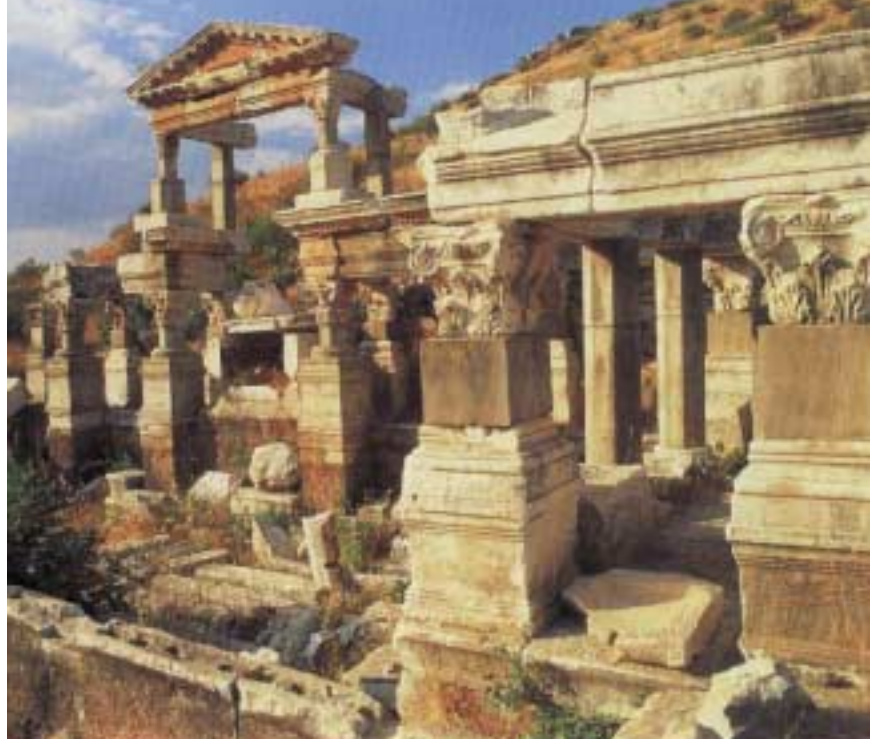
birlikte büyük bir orduyla Asya'ya bir akın düzenledikleri, Thermodon Nehri'nde kamp kurdukları ve kadınlarını burada bıraktıklarıdır. Sonra, erkekler Asya'nın büyük bir kısmını yağmalarken bu toprakların yerli halklarının kısırıldılar ve tek kişi bile kurtulamadan katledildiler. Böylece hiçbir kadının kampına geri dönemedi. Bundan böyle kadınlar çevrede yaşayan halkların intikamından korktuklarından erzakın da yetersizliğiyle erkeklerin görevlerini üstlendiler. Erkeklerin kampta bıraktıkları araçlarla silahlандılar. Tümüyü yok edilene dek de burada erkeksi bir cesaret göstermek zorunda kaldılar. Olan işte buydu. Amazonların kocalarıyla birlikte savaşa çıktıklarına benim zamanımda gerçekleşen bir olaya dayanarak inanıyorum... Hunlar Roma topraklarına sık sık akın eder, savaşırldı. Geride bıraktıkları ölü Hunların arasında kadın savaşçıların cesetlerine de rastlandı..."

Procopius'un, Kafkasları Amazonların kalesi olarak göstermesi gelenekle uyum sağlar. Dağlar, sık ormanlar ve genel olarak keşfedilmemiş bölgeler, geç klasik dönemde yaşayanlara göre Amazonların yerleşim yerleridir. 16. yüzyılda yaşamış olan İspanyol kaşifi Francisco de Orellana, Güney Amerika'da Marnaon Nehri kıyılarındaki Tapuyas yerlilerinin saldırısına uğradı. Anlattığına göre yerlilerin saflarında silahlı kadınlar da vardı. Nehir bundan sonra Amazon olarak anıldı.

Amazonlarla ilgili ikinci bir görüşse onların aslında tıraş olmuş erkekler olduğu yolundadır. Bu görüşü düşünmeye başlamadan önce kadınlarla karıştırılan erkeklerin birtakım koşulları taşımaları gerektiği görülüyor: 1) Amazonların yaptığı gibi onlar da Anadolu'ya birçok küçük kabilenin bulunduğu dönemde yerleşmiş olmalıdırlar. 2) Güçlerinin zirveye ulaştığı dönem Amazon zaferleriyle üst üste gelmelidir ve MÖ 15 ila 20. yüzyıllardan sonra olmamalıdır. 3) Akaların MÖ 1100 dolaylarında Attika'dan Anadolu'ya göç etmelerinden önce yok olmuş olmaları gerekmektedir. 4) Yunanlıların sakalsızlığı kadınlıkla özdeşleştirdikleri bir dönemde sakalsız olmalıdırlar.

Böyle bir millet aramak Amazonları aramaktan çok daha güç gibi görü-

nüyor. Oysa böyle bir halk var: Hititler. Hititler o dönemde dünyanın en büyük uygarlıkları arasındaydı. Hititlerin yükselişi MÖ 1300'lerde başladı; Mısırlıları yendikleri MÖ 1296'da doğu'ya ulaştı. Ne var ki bir süre sonra batıdan gelen deniz halklarının baskısına dayanamayan Hitit devleti çöktü, MÖ 1200'lerde başkentleri Hattuşaş yakıldı. Amazonların yok oluşu gibi Hitit imparatorluğu da hızlı bir biçimde tarih sahnesinden çekildi. Öyle ki MS 19. yüzyıla dek unutuldular. Eğer Hititlerle Amazonlar arasında heyecan verici bir benzerlik olduğu kabul edilirse, sakal bir anda önem kazanır. Hititler, Yunanlıların sakal bırakma adetini izlemediler. Yunanlılar için sakal, savaş alanında yakın dövüşürken ya da herhangi bir sokak kavgasında sorun çıkarsa da, hazine değerindeydi. Sakal, düşmana tutup çekebileceği uygun bir araç sağlıyordu. Bu nedenle MÖ 331 yılında Büyük İskender Arbel'a savaşına girmeden önce askerlerine sakallarını kesmelerini emretmişti. Gerçek ne olursa olsun Yunanlılar, Büyük İskender dönemine dek sakallarını kesmediler. O yıllarda kıllılık erkekliği, kılızsızlık da kadınlığı simgeliyordu. Ünlü komedi yazarı Aristophanes, oyunlarından birinde efemineliğiyle ünlü oyun yazarı Euripides'e, Agathon'a cilveli bir eda ile "Her zaman yanında tıraş bıçağı bulunur. Onu bir saniyelğine bana versene" der. O dönemde tıraş bıçağı erkeğin değil, kadının gerekli bakım eşyalarından biriydi. Yunanlılar, Hititlerle ilk kez MÖ 12. yüzyılda ilişki kurdular. İki uygarlık Akaların Dorlardan kaçmak üzere Anadolu'nun Ege Denizi kıyılarında kurdukları kolonilerin bulunduğu topraklarda karşılaştılar. Hititler sakal uzatmayı Yunanlılardan görüp benimsediler. 12. yüzyılın ortasından önce yapılan anıtlarda Hititler tıraşlı gösterilir; sonrasında sakallıdır. Yunanlılar için bu dönem öykü anlatıcılarının evlerinden uzak göçmenleri cesaretlendirip şevklendirmek için masallar oluşturdukları dönemdir. Masallarda Aka kahramanları tekrar tekrar anlatılarak yaşatılırdı. Eski çarpışmaların bazılarında Yunanlılar sakalsız Hitit savaşçıları küçümseyerek "kadın savaşçılar" olarak adlandırmış ya da tamamen yanlış anlamaya dayalı, Hititleri kadın zannetmiş olabilirler-

Efes antik kenti Amazonlar tarafından kurulduğu iddia edilen kentlerden biriydi.

di. Bu tür yanlışların izlerini Yunan mitolojisinde görmek mümkün. Sözelimi o döneme dek at görmeyen Yunanlılar, ata binmiş birini gördüklerinde ikisini tek bir canlı gibi düşünmüş ve kentaurlar söylencesine neden olmuşlardı. Aynı şekilde Hititlerin profilden devasa boyutlarda duvarlara resmettikleri tanrı figürlerini de görmüş-tü Yunanlılar. Hititler, duydukları saygıdan dolayı tanrı figürlerini insanlara göre çok büyük çiziyorlardı. Profilden çizildiği için tek gözü görülen tanrı figürleri Yunanlılar arasında tek gözlü devler olan Kyklop (Tepegöz) söylencesini doğurmuştu. Amazonlar da böyle bir yanlış anlamının sonucunda ortaya çıkmış olabilirler. Halikarnas Balıkcısı "Böyle bir yanlış anlama varsa İzmir kentinin Hititlerce kurulduğunu söyleyebiliriz" der. Balıkçı, ayrıca Artemis tapımının kökeni olan ana tanrıça tapımının Hititler döneminde yerleşmiş olduğunu söyler. Efes'teki

Gümüş plaka üzerine işlenmiş bu sahnede Amazonlarla savaş resmedilmiş.

Artemis heykellerinin iki yanında bulunan geyiklerin de Hititlerin kader, mutlu alın yazısı simgeleri ya da tanrı kimlikleriyle, "runda" adında kutsal saydıkları geyik olduğunu da belirtir. Bu görüş akla oldukça yatkın gelse de minik bir pürüz içeriyor. Bugün Hititler olarak bildiğimiz, kendilerine Nesililer diyen halk, Asya'dan Anadolu'ya geldiğinde ataerkil yapıdaydı. Dolayısıyla beraberinde bir tanrıça kültürü getirmiş olamaz. Nesililer denen halk Anadolu'yu ele geçirip birleştirdikten sonra burada yaşayanların kültürlerini benimsemiş, hatta onların adını almıştı. Hatti Ülkesi denen Anadolu, anaerkil yapısını koruyordu. Bundan yola çıkarak belki de Amazonların çıkış noktasını Hititlerden daha geride, Anadolu'nun Nesililerden önceki halklarında aramak daha doğru olabilir.

Gerçek ya da söylence, kadın savaşçılar ya da kadın sanılan erkekler; Amazonlar yalnızca Anadolu halkları ve Yunanlılar üzerinde değil, tüm dünya tarihinde bir yer sahibi bugün. Feminist hareketlerde kadının erkeklerle eşitliğini vurgulamak için Amazon sözcüğü hâlâ kullanılıyor. Bu cesur kadın savaşçılarla ilgili anlatılanlar bir masalsa, romanlardan televizyon dizilerine dek bütün dünyanın aklına kazınmış bir masal.

Kaynaklar

- Halikarnas Balıkcısı, Merhaba Anadolu, Bilgi Yayınevi, 1997
Herodotos, Herodot Tarihi, Çev: Müntekim Ökmen, İstanbul, 1991
Sobol, D. J., Yunan Mitolojisinde Amazonlar, Çev: Burcu Yumrukaçlar, Öteki Yayınevi, 1999
Strabon, Geographika, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev: Adnan Pekman, 2000
Salmonson, J. A., The encyclopedia of Amazons, Paragon House, 1991
Umar, B., İlkçağda Türkiye Halkı, İnkılap Yayınları, 1999